

GLAVNI PUTOVI BORBE PROTIV BIROKRATIZACIJE U ČSSR

Postavlja se pitanje kako da se što sustavnije i efikasnije borimo ne samo protiv posljedica nego i protiv uzroka birokratizacije socijalističkih organizacija. To je pitanje u Čehoslovačkoj zasad najdublje i najšire počeo postavljati reformni pokret poslije siječnja 1968. Niz pažljivo skrivenih i tabuiziranih problema on je izvukao iz mraka birokratskih kabineta na svjetlo javnih rasprava i znanstvenih analiza. Pored toga tu je i socijalistička Jugoslavija koja već godinama prikuplja dragocjene teoretske i praktičke spoznaje o borbi protiv birokratizma. Također je i niz vodećih marksista i naprednih stručnjaka u teoriji i sociologiji organizacije već jasno postavio i riješio pitanje o polarnoj suprotnosti između birokracije i demokracije.

a) Osnovna ishodišta

Tražeci odgovore na konkretni oblik ove problematike u ČSSR, možemo, i očito moramo, početi od nekoliko osnovnih ishodišta i pretpostavki koje se odnose prije svega na razliku između birokratizacije i racionalizacije: 1) Borba protiv birokratizacije i birokratizma ne može se ni u socijalističkom društvu voditi protiv nužnih (veberovskih) svojstava i znakova stručnog, racionalnog i efektivnog uredovanja. Razvoj industrijskog društva i modernih masovnih organizacija nezamisliv je bez kvalitetnih i kvalificiranih ureda i činovnika, administrativna i administratora, aparata i aparatičara. Postavlja se dakle prije svega pitanje kakvi su nam uredi i činovnici potrebni, koje su njihove osobine poželjne i korisne, a koje nepoželjne i štetne, odakle proistječu i kako da se reguliraju. 2) Birokratizacija i demokratizacija spojni su sudovi i dvije osnovne polarne suprotnosti. Njihova međusobna napetost i odnos određuju ne samo formalni karakter svijui socijalističkih organizacija, nego najzad i njihov sadržaj interesa za vlast i razvojnu dinamiku (praćenje ili odgađanje kompleksnih dugoročnih ciljeva socijalizma). Zato nije moguće dosljedno produbljivati i proširivati »socijalističku demokratizaciju« a da se dosljedno ne ograničava i ne potiskuje »socijalistička birokratizacija«. Ali borba protiv birokratskih deformacija ne može pogađati njihovu suštinu sve dok se vodi pretežno kabinetski administrativ-

no. Rezultati te borbe zavise prije svega od razvijanja demokratskog sudjelovanja najšire javnosti u upravljanju organizacijama i od mogućnosti da se demokratski korigiraju najšire strukturne suvislosti, prije svega interes na vlasti dakle one političke prirode.

3) Pojedina pitanja socijalističkog birokratizma mogu se do određene mjere razmatrati u stanovitoj izolaciji i ograničenosti isključivo tehnički organizaciono ili socijalno psihološki. Međutim, društveno mnogo dalekosežnija i opasnija pitanja birokracije i birokratizacije osnovnih organizacionih struktura socijalističkog društva moguće je analizirati i rješavati samo u širim suvislostima i odnosima ekonomike, politike i kulture. To se ne može raditi bez stanovitih interdisciplinskih gledišta više društveno-naučnih disciplina. Ekonomska dijalektika (socijalističkog planiranja i tržišta) nužno određuje osnovne uvjete i prostor za političku dijalektiku (socijalističke regulacije i seberealizacije grupnih interesa). Ovdje važe riječi R. Seluckoga da su »robni odnosi odnosi jednakosti i ekvivalencije... U ovom su smislu oni... osnova ljudske jednakosti i političke demokracije. Gdje nema ekvivalentnog odnosa razmjene, tamo dolazi do odnosa administrativnog«.¹ Zato je ekonomska reforma predstupanj političke reforme koja opet njoj treba omogućiti humanitno socijalističko dovršenje. Odavde opet dalje proistjeću osnovni nužni uvjeti za realizaciju kulturne dijalektike koja se sastoji prije svega u spoznavanju i doživljavanju datih stvarnosti i u stvaranju novih odnosa i vrednota socijalizma. Osnovni je smisao socijalizma da postepeno oslobodi čovjeka iz fatalnog lanca jednostranih osnovnih determinacija. To zahtijeva da svjesno i organizirano dođe do izražaja povratno djelovanje humanitarno socijalističkih vrijednosnih ideala i ciljeva i s njima povezanih stvaralačkih kulturnih inovacija na politiku. Odavde pak vodi put prema utjecaju političke inicijative i socijalističke svijesti radnih ljudi na ekonomiku. Zbog toga također nije moguće politiku reducirati na puku regulaciju horizontalnih, klasno grupnih struktura i interesa s pozicije vlasti, nego treba u njoj gledati i sustav posredovanja vertikalno raspoređenih grupnih djelatnosti i potreba unutar pojedinih klasa. Protiv birokratizacije kao procesa okoštavanja i otuđivanja posredujućih institucija, koje ekonomici i kulturi pokušavaju diktirati svoje predodžbe i interese s pozicije vlasti, moguće je s ovoga gledišta efikasno se boriti samo tako da se naglasak prebaci s ekonomske politike na političku ekonomiju i s kulturne politike na političku kulturu.

Pokušajmo sada s ovih osnovnih gledišta donekle konkretnije odgovoriti na pitanje kako može današnji socijalizam u ČSSR što bolje smjerati k tome da se pretvori od jako birokratskog u više demokratski. Namjerno ovdje ističem riječ »današnji«, jer se time naglašava potreba da se računa sa stanovitim datostima kao pro-

¹ R. Selucký — M. Selucká: *Člověk a hospodářství*, Prag, 1967, str. 146.

duktima prethodnog razvoja i širih međunarodnih suvislosti. Međutim, ne mogu sada a da malo ne skrenem na pitanje što vjerovatno treba raditi socijalizam koji upravo počinje da ne bi dospio u slično zadržanu i teško rješivu situaciju.

Čini se da bi u sljedećem pokušaju ustoličenja socijalizma u industrijski razvijenijim zemljama, ukoliko se želi na vrijeme poštediti ponavljanja naših grešaka i deformacija, trebalo od samoga početka posvetiti više pažnje ovim faktorima: 1) Zagrijan borbom protiv monopola klasne vlasti starih grupa na vlasti ne bi trebalo zaboravljati da treba stvarati potrebna demokratski diferencijalna jamstva i protuteže protiv grupne monopolizacije nove vlasti radničke klase i njezinih saveznika. 2) Ne smije se dopustiti da se široki klasni kriteriji, povijesni napredak cijelog narodnog društva zamijene usko sektaškim gledištima, vulgarnim interesnim preferencijama pojedinih skupina radničke klase i naročito njihovih različitih marginalnih suputnika (prije svega nove socijalističke »radničke birokracije«). 3) Socijalističku politiku radničke klase treba orijentirati ne prema različitim marginalnim slojevima, nego prema njezinoj osnovnoj kvalificiranoj jezgri i inteligenciji koja je s tom jezgrom nerazdvojivo povezana. Ovu politiku treba formirati na osnovi razvoja direktne političke aktivnosti odozdo i socijalističke znanosti i odzgo. 4) Regulacijom klasnih odnosa na sve moguće načine treba smanjivati trenje klasnih antagonizama i proširivati uvjete i mogućnosti interesne koordinacije, integracije i razvijanja klasnih saveza koji priznaju hegemoniju socijalističke avangarde i smieraju besklasnom društvu. 5) U rješavanju odnosa ekonomike, politike i kulture odmah ispočetka treba se boriti protiv nabujalog otuđivanja političke vlasti od njezinih primarnih ekonomskih ciljeva i humanitarno socijalističkih kulturnih vrednota. Protiv politike efektivnosti kapitala razvijati politiku efektivnosti rada i protiv politike nemoći i manipulacije masovnog društva i kulture razvijati politiku samoupravne aktivnosti i svestrane demokracije radnih ljudi, slobodnog kulturnog stvaranja i sve veće masovne obrazovanosti, stručne i političke.

Međutim, u Čehoslovačkoj nije više moguće vratiti razvoj potpuno natrag na njegove izvore, već je moguće samo se nadovezivati na stanovite pogodne faktore dosadašnjeg razvoja i nastojati da se eliminiraju ili promijene nepogodni faktori. Uz to su situaciju još više komplicirali stanovite vanjske intervencije i pritisci koji sužavaju operacioni prostor. Zbog toga se osnovnim pretpostavkama i zahtjevima može dolaziti često samo zaobilazno i uz pomoć niza djelomičnih operacija, faktora što posreduju i konkretnih transformacionih mogućnosti. Zato se ovdje i prvobitno pitanje prijelaza od birokratskog modela socijalizma na demokratski model danas postavlja prije kao pitanje kako da se prepreči put restauraciji birokratskog sistema socijalizma i kako da se pri tom istodobno dalje razvija socijalistička demokracija.

b) Demokratsko poimanje vodeće uloge KPC

Kao osnovno ishodište za najbliže moguće konkretne mjere ne može poslužiti ništa drugo nego novo, stvaralački marksističko i sistemski demokratsko poimanje vodeće uloge KPC. U (moćničko) birokratskom modelu socijalizma nastupala je Partija kao najznačajniji povijesni subjekt i izvor razvoja socijalizma, tako da je zauzimala vrhunski položaj u hijerarhijski centraliziranom sistemu upravljačkih aparata i jednosmjernih administrativnih transmisija. U analognoj hijerarhiji organizacije Partije, vrhunskim subjektom društvene spoznaje i vlasti bio je generalni sekretar na čelu Političkog biroa CK KPC. Međutim, autentičan i suvremeni stvaralački marksizam, u skladu sa spoznajama mnogih društvenih znanosti, poimlje Partiju istodobno kao objekt utjecaja, odnosa i promjena šire socijalno-ekonomske strukture i kao glavni određujući sastavni dio cijeloga političkog sistema socijalizma. S ovog gledišta, Partija ne može u svojim vlastitim redovima suzbijati birokraciju i razvijati demokraciju bez dovoljno uvjeta i razvojnih mehanizama uloženi u cijeli ekonomsko-politički i kulturni sistem. I s druge strane, cijela socijalna struktura i organizacija socijalizma ne može biti dovoljno rezistentna prema recidivima birokracije i birokratizma i ujedno maksimalno kreativna u razvijanju socijalističke demokracije bez potrebnih uvjeta i mehanizama uloženi u cijeli organizam Komunističke partije. Međutim, zasad se u oba ova smjera javljala nadmoć kritičkih analiza, moralizatorskih deklaracija i teoretskih postavki nad konkretnim organizacionim zahvatima i operacionalnim pojmovima. Druga je osnovna disproporcija došla do izražaja u tome da je usporedo s pretežno teoretskim početkom ekonomske reforme dolazilo samo do znatno stihijskog pokretanja demokratizacije cijeloga političkog sistema. Pri tom najjače su tendencije prema konzervativizmu i zaobilazanju potrebnih demokratskih renovacija pokazivali neki dijelovi organizacionog mehanizma Komunističke partije koji su tim promjenama trebali upravljati.

Ovi u biti alijenacijski i birokratizacioni trendovi glavne karike političke strukture u ČSSR morali su se dalje projicirati i u odnos između politike i ekonomike ili politike i kulture. Ti su trendovi imali vjerovatno tri glavna korijena: prvi je od njih bio konzerviranje socijalne strukture Partije iz razdoblja kad je prevladavala klasna borba i sektaška vjera. Nova je etapa razvoja socijalizma zahtijevala, naprotiv, daljnji razvoj klasnih saveza, povećanu kooperaciju svih komponenata i skupina oslobođenog rada i realizaciju znanstveno-tehničke revolucije. Drugi je od njih bio konzerviranje interesno-cilinih trendova i preferencija najutjecajnijih skupina unutar Partije. Pri tom se radilo o skupinama i interesima koji su se više orijentirali na ocjenjivanje položaja na vlasti i na honoriranje osobne političke nouzdanosti nego na ocjenjivanje socijalne korisnosti djelatnosti i honoriranje stručne kvalifikacije i stvaralačke inicijative. I konačno, treći je korijen

bio konzerviranje militantno birokratskih sredstava, organizacionih oblika i metoda vođenja klasne borbe s pozicije vlasti u situacijama koje su zahtijevale demokratsku konfrontaciju interesa prijateljenih, klasno neantagonističkih skupina i proširenje prostora za razvoj samoupravljanja i inicijative radnih ljudi, posredstvom javno dostupnih i kontroliranih tokova informacija, institucionalnih inovacija i ideoloških projekata.

KPC može se izvući iz tih krugova spoticanja birokratske tromosti samo na osnovi inicijative svojih progresivnih komponenata i uz pomoć najšire javnosti i ostalih demokratskih organizacija i ustanova. Inače će se njezina vodeća uloga u socijalističkom društvu sve više deformirati, sužavati i reducirati na namećanje svojevoljnih, neobjektivnih i zastarjelih interesa i predodžbi svim ostalim strukturnim elementima ekonomskog, političkog i kulturnog sistema u socijalističkom društvu s pozicije hijerarhijske vlasti. Ako bi trebalo doći do izražaja zaista novo, antibirokratsko i demokratizaciono poimanje vodeće uloge Partije u konstruktivnom razvoju socijalističkog društva, bilo bi potrebno da se ozbiljno počnu shvaćati one Lenjinove smjernice iz kojih pobornici birokratskih deformacija nisu htjeli izvući potrebne zaključke: »Socijalizam se ne stvara prema zapovijedima odozgora. Njegov duh lišen je državno-birokratskog autonomizma; živi, stvaralački socijalizam tvorevina je narodnih masa.«² »Pobjednički socijalizam ne može održati svoju pobjedu i dovesti čovječanstvo do toga da država odumre, bez toga da potpuno ostvari demokraciju.« »Ostvarite praktički učenje demokracije... dovedite mase do efektivnog, direktnog i općeg sudjelovanja u upravljanju državom; to i samo to je jamstvo potpune pobjede revolucije.«⁴ Radi toga trebalo bi se usmjeravati na postepeno rješavanje triju osnovnih krugova pitanja:

1) Dosljedna likvidacija izvora birokracije i stvarna orijentacija vodeće uloge Partije u razvijanju socijalističke demokracije ovisi prije svega o potrebnoj restrukturaciji socijalnog sastava Partije. Osloncem novih demokratizacionih trendova moglo bi postati uglavnom bitno pomlađenje članske osnovice i to da se njezine dominante od kvantifikatora pukoga radničkog klasnog podrijetla i položaja prenesu na kvalifikatore i inovatore efektivnosti oslobođenog rada i predstavnike integracionih vrednota međusobne kooperacije fizičkog i duševnog rada, rada upravljačkog i izvršnog.

2) Mnogo će dalje ovisiti o mogućnostima da slobodno dođu do izražaja interesne artikulacije i napredne interesno ciljne konstelacije u stvaranju i realizaciji politike Partije. Pri tom trebalo

² N. Krupska: Vzpominky na Lenina. Díl II a III. Prag, 1935, str. 216.

³ Ibid. str. 149.

⁴ V. I. Lenin: Sočinenija. T. 24, str. 178.

bi da se radi prije svega o postupnom prenošenju orijentacio-
težišta djelatnosti Partije na vrednote projektiranja i uvođen-
potrebnih inovacija društvenog upravljanja i honoriranja više k-
lifikacije i efikasnosti u proširivanju prostora za razvoj maso-
političke inicijative.

3) I mnogo će najzad ovisiti o neprekidnom povećanju st-
nja demokratičnosti i svijesti na proširivanju principa znanstv-
spoznaje, samoupravljanja i direktnog sudjelovanja članstva;
afirmaciji međusobne informiranosti, odgovornosti, i kontrole
među članstva i viših organa Partije. Ovdje bi se radilo prije s-
ga o dosljednom podređivanju imenovanih organa biranim or-
nima, administrativnih organa organima koncepciono inicijativni
i organa kabinetskog rukovođenja organima javnog mnijenja čl-
stva Partije.

Treba tražiti nove oblike da dođe do izražaja direktan ut-
caj i djelovanje osnovnih organizacija i članstva ne samo u f-
miranju i cirkulaciji informacija i smjernica, nego isto tako s-
rukovodećih kadrova i pripadnika aparata Partije. Treba li čl-
ska osnovica postati zaista ravnopravni partner i glavni izvor i-
toriteta i odgovornosti Partije, potrebno joj je nužno otvoriti i-
novih mogućnosti horizontalne komunikacije i okupljanja na-
prot sasvim vertikalnim tendencijama prema birokratskom ce-
tralizmu.

Svi teoretski postulati i moralizatorske deklaracije o to-
kako autoritet rukovodećih organa ovisi o povjerenju članstva,
tome kako je potrebno na vrijeme povući izvršioce svojevolje-
rukovodioce koji su izgubili povjerenje članstva, o pravima čla-
stva na kritiku viših organa i mogućnosti na revokacije njihov
nepravilnih odluka, praktički su nerješivi bez prava članstva i-
horizontalne međusobne informacije, konzultacije i udruživan-
osnovnih organizacija za potrebne akcije. Jedino tako može se ko-
kretno osigurati da se volja većine nametne upravo u slučajevini
kad centralni organi silaze s puta na stranputice birokratskih m-
nipulacija, diktata i akcija koje su u suprotnosti s interesima, i-
kustvom, spoznajom i voljom članstva. Ovi osnovni principi i or-
đe avangardnog antibirokratskog funkcioniranja same Komu-
stičke partije trebaju se dalje razvijati i prije svega kodificira-
u novom statutu Partije. Nacrt statuta pripremljenog u posljed-
siječanjskom razdoblju za XIV kongres KPC nudio je za to n-
dragocjenih i teško nadoknadivih rješenja.

c) Strukturne promjene socijalne organizacije

Koliko će se ove i daljnje potrebne promjene provesti i kor-
kretizirati, ovisit će ne samo o tome kako vanjski pritisci ogranič-
prostore za manevriranje, nego i o strukturnim kretanjima, pro-
mjenama i utjecajima cijele socijalne organizacije našeg socija-
lizma. U njemu naime KPC predstavlja samo jednu — iako na-
značajniju — komponentu. Ukoliko bude Partija sačuvala i dalj-

razvijala poslijesiječanjske demokratske spojeve i višesmjerne veze s masama radnog naroda i s cijelim njihovim organizacionim sustavom (koji uglavnom predstavlja Narodni front), onda će se situacija razvijati pogodno. Međutim, čim KPC počne ponovo padati u sektaško konzervativne navike, birokratsko natjerivanje i diktat, ona će dospijevati u izolaciju u kojoj bi za nju vanjski pritisci mogli najzad postati jedini oslonac i jamstvo za održavanje statusa quo. I to, ne možda protiv antisocijalističkih elemenata, nego protiv zahtjeva daljnjeg razvoja socijalizma.

Zbog toga će također mnogo toga ovisiti o koncepciji i realizaciji antibirokratskih i demokratizacionih promjena i mjera u osnovnim strukturama cijele socijalne organizacije našega socijalističkog društva i njihova djelovanja na strukturu i funkcij: KPC. Posljednjih godina, naročito u razdoblju nakon siječnja, sasvim se jasno pokazuje da se glavne demokratske inovacije i antibirokratski pritisci rađaju uglavnom odozdo, iz onih osnovnih organizacionih stanica našeg društva koje su osobito osjetljive na nove situacije i potrebe razvoja i gdje je pri ruci dovoljno potrebnih informacija, spoznaja i djelotvorne energije. Za to i nama ovdje mora biti misao vodilja Lenjinov poziv: »Da znanost u nas ne ostaje mrtvo slovo ili modna fraza« i »da se najbolji elementi koje imamo u našem socijalističkom uređenju, i to su 1) napredni radnici i 2) snage stvarno obrazovane za koje je moguće jamčiti da ničemu neće povjerovati na riječ i da neće ni riječ progovoriti protiv svoje savjesti — da se ti elementi ne bi bojali priznati bilo kakvu nevolju i da ne bi strahovali pred bilo kakvom borbom za postizanje ozbiljno postavljenog cilja.«⁵ Naprotiv, na vrhovima hijerarhijsko-birokratske organizacione piramide prije prevaguju tendencije prema skrivanju neprijatnih pojava, prema procjenjivanju različitih službenih tajni, prema konzervativizmu i manipulaciji. Zbog toga sovjetski marksist J. Gnjedin s pravom pokazuje da »birokracija kao antisocijalna pojava neodvojivo je povezana s proganjanjem inteligencije kao dijela društva koji misli... Birokratskoj kasti pripada neprijateljski odnos prema slo-bodi znanosti.«⁶

U borbi protiv regeneracije štetnih elemenata birokracije i birokratizma i za razvoj daljnjih potrebnih inovacija socijalističke demokracije može se ići u nekoliko glavnih smjerova:

Po liniji ekonomskih struktura socijalističke privrede trebalo bi smjerati istiskivanju direktivnog birokratskog centralizma kombinacijom okvirno proporcionalnih planova proizvodnje i djelovanja socijalističkog tržišta potrošača. Na situaciju bi pozitivno utjecalo ako bi se stvarala ravnoteža između stručno kvalificirane menadžerske autonomije i demokratskog samoupravljanja proizvođača. Istodobno bi u sferi poduzeća trebalo odnose državne

⁵ V. I. Lenjin: Vybrané spisy II., Prag, 1959, str. 817—818.

⁶ J. Gnjedin u reviji Novyj mir 3/1966, cit. prema: Zeszyty teoretyczno-polityczne 7—8/1966, str. 141, 144.

discipline i birokratske subordinacije zamijeniti odnosima vrijednosne ekvivalencije, ekonomske efektivnosti i tržišne uspješnosti, kooperativne zavisnosti i participacione odgovornosti. Ovako bi se išlo za tim da se inovacije, djela i rezultati više honoriraju od slijepoga ispunjavanja zapovijedi i smjernica odozgo. Gospodarska reforma trebala bi onda nove, prijeko potrebne elemente tehnokracije i menadžerizma oslobađati od političko-administrativnih pritisaka birokracije i pri tom ih ujedno dosljedno podređivati integrativnim organima privredne demokracije. Inače bi jednostrani razvoj i nadmoć tehnokracije mogli opet rezultirati novim birokratskim oblicima ekonomskog postvarenja i alijenacije.

2) **Po liniji organizacije upravnih struktura i ustanova** socijalističke države trebalo bi da se ide stručnom poboljšanju i ekonomskoj efektivnosti administrativnih aparata, dosljednoj primjeni ekspertiza, znanstvenih ustanova u zakonodavnoj djelatnosti i planiranju i ustoličenju potpuno demokratske kontrole biranih organa i javnog mnijenja nad djelatnošću svih ostalih organa. Osobito bi trebalo usavršiti oblike javne demokratske kontrole onih organa prisile i vlasti, kao i organa sigurnosti, koji se mogu miješati u građanska prava i slobode. Tradicionalne demokratske principe suvereniteta, stvaranja državne volje, podjele vlasti nizine zakonite vezanosti i kontrole trebalo bi u socijalizmu tako dalje razvijati da izvorom državne vlasti budu zaista svi radni ljudi i posebice radnička klasa, a ne samo stanoviti izvršni komiteti ili administrativni aparati koji govore u njihovo ime. Svi bi se radni ljudi trebali afirmirati ne samo kao objekti nego i kao subjekti državne djelatnosti i vlasti i kao odlučujući faktori u stvaranju državne volje. Za to je potrebno da im se osigura demokratski pristup svim potrebnim informacijama i sredstvima njihova širenja, kao i vlasti. Dalje bi im trebalo stvarno omogućiti da bilo kada izjave svoim predstavnicima povjerenje ili nepovjerenje, da ih podvrgnu kritici i pozovu na odgovornost, prije svega pomoću mehanizma slobodnih demokratskih izbora u državne zastupničke organe. Taj mehanizam trebao bi omogućavati postavljanje pitanja termina i načina izbora isto tako odozdo kao i odozgo, jer inače izbori postaju samo lažna mrena za birokratsku manipulaciju građana. Rješavanju tog problema mogao bi na primjer pridonijeti zakon o obaveznosti peticione akcije, koja bi dobila stanoviti postotak glasova svih birača, za raspisivanje izbora.

Pored tradicionalne podjele državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, antibirokratskom razvoju socijalizma mogla bi pridonijeti prikladna funkcionalna podjela i usaglašenost vlasti između koncepcionih, upravnih i kontrolnih organa. Razbijanju monopola potpomagalo bi i to da se različite državne agende dodjeluju u aspektivno različite kompetencije nekoliko različitih ureda i ustanova koje bi se prilikom njihova rješavanja međusobno dopunjavale, kritizirale i usaglašavale. Suzbijanju birokratskih promašaja i svojevolski u različitim državnim ustanova-

ma mogla bi pridonijeti zakonski utvrđena i zatražena pravna i kaznena odgovornost različitih administrativnih ustanova za takve upravne odluke i intervencije državnih organa koje građanima nanose ozbiljne materijalne i političke ili moralne štete ili ih prikraćuju u njihovim ustavnim slobodama i pravima. Istoj svrsi pridonosilo bi i razvijanje i javno šticeenje potpune nezavisnosti prokurature i sudova u njihovim funkcijama zakonskih zaštitnika i kontrolora regularnog hoda cijele državne uprave.

Osnovnim stanicama antibirokratskog preporoda državne uprave i vlasti mogli bi i trebali bi postati prije svega narodni odbori, s tim što bi prekoraćivali granice lokalne samouprave i zatvorene hijerarhije rukovodilačkih utjecaja. Na taj način oni bi mogli postati posredničkim organima najšireg sudjelovanja radnih ljudi na formiranju državne volje i politike odozdo i u razvijanju različitih oblika direktne demokracije i samouprave rada i zakonodavne inicijative odozgo.

3) **Po liniji šireg javnog političkog sistema**, koji predstavlja uglavnom Narodni front, trebalo bi usmjeriti pažnju na odstranjenje manipulativno birokratskih barijera između prominentnih središta i običnog članstva političkih stranaka i masovnih organizacija. Odlučujućim pozitivnim faktorom bilo bi formiranje pouzdanih demokratskih pristupa i linija za slobodnu artikulaciju, konfrontaciju i cirkulaciju političkih interesa koji se udružuju, mjerodavnih političkih informacija ili ideja i njihovih predstavničkih elita. U stvaranju integracionih, orijentacionih, kvalifikacionih i oponentnih odnosa između različitih organa i organizacija Narodnog fronta trebalo bi dosljedno obračunati s odnosom administrativno-birokratske pretpostavljenosti i podređenosti, s autoritativnom neprikosnovenošću i samo sporednim dopuštanjem ovih ili onih političkih stavova. Umjesto toga sve više i odlučnije trebali bi dolaziti do izražaja odnosi inicijativno uvjerljivog rukovođenja KPC, ravnopravno partnerskog dogovaranja, međusobnih utjecaja, korigiranja i odgovornosti. U tom pravcu mogao bi prije svega djelovati razvoj autonomne osnove pojedinih organizacija-članica Narodnog fronta, demokratsko određenje jednakih mogućnosti za programatsko-političku inicijativu, prijelaz na sustavno podnošenje alterantivnih prijedloga i formiranje privremenih okupljanja za potporu ovoga ili onoga prijedloga. Mnogo veći prostor trebalo bi ovdje izboriti kritičko i inicijativno djelovanje demokratskih regulatora javnog mnijenja (slobodno izražavanje i prikupljanje kritičkih primjedbi, prijedloga, glasova za i protiv, razvijanje akcija za podnošenje rezolucija i peticija, propagiranje znanstvenih ekspertiza i postavljanje pitanja izbora ili referenduma).

Demokratsko formiranje, osiguravanje i provjeravanje političke linije koja je bila zajednički dogovorena, u Narodnom frontu trebalo bi se proširiti iz središnjeg najvišeg foruma u analogne niže i osnovne organe u svim kotarima i mjestima. Tek bi onda ova politika zaista izviralala odozdo, iz osnovnih organizacionih sta-

nica cijeloga narodnog društva, a ne bi se tom društvu manje nametala iz najvišeg središta.

Najšira javnost trebala bi uvijek imati niz realnih mogućih kako da posredstvom organizacija okupljenih u Narodnom frontu ubrza postavljanje stanovitih interesno-programatskih rješenja odavno sazrelih socijalnih pitanja i potreba, i domoći se rješavanja spornih pitanja ili izvršenja poželjnih kadrovskih promjena mokraskim pritiskom na raspisivanje izbora. Inače će u autoritativnom društvu postojati neravnopravan položaj izmješanih povjerenih držaca (ili uzurpatora) vlasti i nemoćnih manjina i tobože suverenih i radnih, čijim se predstavnicima i povjerenicima većinom proglašavaju svi rukovodioci.

Povijest čovječanstva upoznala je zasad četiri glavna oblika rješavanja osnovnoga političkog odnosa između onih koji vladaju i onih kojima se vlada, između onih koji upravljaju i onih koji se upravljaju, onih koji rukovode i onih kojima se rukovodi, između onih koji su u službi i onih koji su u službi: 1) autoritativno-policijsko primoravanje, 2) ekonomska, politička ili ideološka manipulacija i birokratska organizacija, 3) demokratsko dogovaranje i mobilizacija povjerenja pristaša i birača, 4) organiziranje stanovitih masovnih političkih pritisa i akcija, 5) slobodna konfrontacija informacija, spoznaja, utjecaja i pritisaka, 6) geseološke i moralne prirode i njihova samoupravna regulacija.

Klasni sadržaj političkih i upravnih sistema izražava i određuje samo o tome tko kome vlada, ili tko kime upravlja, ili, ta riječ nije rečeno, koja klasa posjeduje bitno veće mogućnosti pristupa i utjecaja na odlučujuće poluge upravljanja i vladavine u odnosu prema ostalim klasama. Međutim, za vlastito djelovanje organizirane vlasti ili utjecaja odlučno značenje ima struktura organizacionih i sistemskih odnosa koja pri istom klasnom sadržaju može biti isto tako autokratsko-despotska kao autoritativno-birokratska, ili reprezentativno-demokratska, ili informaciono-samoupravna. Iako stanovito klasno usmjerenje organizacionog sistema objektivno teži prema nekim strukturalnim preferencijama, o njihovom konačnom obliku odlučuje cijeli niz subjektivnih činilaca i povijesnih uvjeta i tradicija. Strukturalna kvaliteta organizacionog sistema istodobno izražava i povratno uvjetuje konkretno politički upravljačko i tehnički organizaciono modificiranje, raspoređenje i mobilitet socijalnih pozicija, uloga i preferencija između različitih slojeva preferirane klase.

Despotsko-militarističke organizacione strukture monopoliziraju odlučujuću državnu i klasnu vlast u rukama jednoga apsolutnog vladara ili njihove uske kaste. Autoritativno-birokratske strukture raspodjeljuju kompetenciju i odgovornost vlasti neravnomjerno među veći broj slojeva koji izvode svoju vlast strogo hijerarhijski, od vrhovnog središta čiji se prijestol nalazi na samom vrhu piramide vlasti. Reprezentativno-demokratske strukture stvaraju različite vrste grupnih vlasti, kompetencija i odgovornosti koje se međusobno usaglašavaju i od kojih su neke raspodijeljene

neravnomjerno (funkcije zastupničke i izvršne) i druge ravnomjerno (građanska prava, posebice izbornu pravu). Informativno-samoupravne strukture čine odlučujućim izvorom i svornjakom svih državnih vlasti, kompetencija i odgovornosti moć znanja, slobodno stvaranje i cirkulaciju informacija i izravno demokratsko formiranje upravljačkih smjernica i organa odozdo, iz spoznaje i volje svih kojima se upravlja. Time svim sudionicima organizacije osiguravaju maksimum jednakog pristupa izvorima vlasti i maksimum međusobne zavisnosti subjekta i objekta upravljanja.

Dosadašnji povijesni razvoj i sadašnja situacija odnosa vlasti i tehničko-organizacionih principa pokazuju nam veoma poučno, i kao opomena, da ni konkretni oblici postojanja socijalizma kao sustava klasne vlasti proletarijata (koja po Marxu treba pripremati nastanak bezklasne vlasti) nisu pošteđene mogućnosti i posljedica ove diferencijacije koja se odnosi na strukturu vlasti i na tehničku organizaciju. Odavde se najzad trebaju nužno i nestemsko-organizacioni modeli socijalizma. (Drugim, ili još prije izbježno praktički kristalizirati i teoretski se izvoditi osnovni si- prvim, osnovnim diferencijacionim kriterijem tih modela jest socijalno-ekonomska struktura iz koje sistemi rastu, i tek treći je njihov znak njihov stanoviti ideološki smjer.) Čehoslovačka se posljedicom posljednjeg razvoja našla na prijelazu od autoritativno-birokratskog i formalno-demokratskog sistema ka rastu i primjeni strukturnih elemenata stvarne zastupničke demokracije, slobode informacija i samoupravljanja radnih ljudi. Poslijekolovoški prijelom mogao bi međutim predstavljati ne samo restauraciju konzervativnih autoritativno-birokratskih struktura nego i njihovo prožimanje reakcionarnim elementima policijskog despotizma. I to posebice onda ako bi puko govorenje o učvršćivanju zakonitosti i razvoju socijalističke demokracije pratilo stvarno onemogućavanje izbora, ugrožavanje građanskih sloboda i prečavanje slobodnog i jednakog pristupa informacijama. S ovoga, sistemski organizacionog, gledišta u drugom je osvjetljenju i realnost ili realna opasnost koja se izražava pojmom »tendencije fašizacije«. Sa stanovišta klasnog sadržaja vlasti navedene su tendencije stanoviti pokušaji i sklonosti za antidemokratsku kumulaciju vlasti u rukama najreakcionarnijih i najbrutalnijih predstavnika izrabljivačkih klasa suvremenoga kapitalizma. Ta se kretanja ideološki kamufliraju umjetnim otupljivanjem unutarnjih klasnih suprotnosti na osnovi agresivnog razbuktavanja vanjskih, nacionalnih, rasnih itd. suprotnosti.

Međutim, sa stanovišta političko-organizacionih struktura »tendencije fašizacije« znače da se od administrativno-ideoloških odnosa između upravljača i upravljanih, što se demokratski izražavaju i usaglašavaju, prelazi na brutalno i demagoško cijepljenje odnosa policijsko-despotskih i autoritativno-birokratskih na većinu organizacija i članstva u interesu njihovih vrhunskih manjinskih najreakcionarnijih slojeva. Demokratski izbori i sloboda informacija znače za ove pristaše represivno-involutivnih trendova

»prijevaru i farsu namijenjenu varanju naroda«. Za to u njih sve teži tome da umjesto javnog mnijenja i demokratski kvalificirane većine vladaju u ime naroda, nacije ili klase skupine samozvanaca i njihovih sluga. Njihova se nadmoć oslanja samo na to da su u stanju sve ostale ušutkati i neizbirljivim sredstvima i fanatičnim razbuktavanjem masovnih strasti podjarmiti.

Navedenim tendencijama ne možemo se ni u organizacijama socijalizma suprotstavljati ničim drugim nego svim tradicionalnim i novostvaranim oblicima demokratskih komunikacija i slobodnih informacija koje se međusobno mogu uspoređivati. Da se te tendencije na vrijeme otkrivaju i suzbijaju, to ovisi o mogućnosti da se mobilizira javno mnijenje odozdo i da se povećava njegova kontrola nad središtima vlasti. Pored toga treba organizirati i potrebne konstelacije interesa i pritiska protiv svih potencijalnih i stvarnih akumulatora i zloupotrebljača vlasti.

Nedostaci potrebni za institucionalnu elastičnost u sferi organizaciono-političke artikulacije, konfrontacije, integracije grupnih interesa mogu se nadomjestiti barem stanovitom adekvatnom diferencijacijom i pluralitetom informacionih i komunikacionih izbora i oruđa. Dopustiti povratak monopolne cenzure i glajhšaltiranog obavještanja, štampe, radija, televizije, kulture i znanosti, značilo bi ponovo prenesti osnovnu masu građana i članova različitih organizacija različitim »sveznajućim i svemogućim« vrhovima birokratskih središta i monopola vlasti.

4) **Po liniji nepolitičkih organizacija i društva** trebalo bi potpomagati osnivanje i razvijanje djelatnosti takvih organizacija i društava koje ne samo što stvarno brane i provode interese svojih članova, nego istodobno pružaju i potrebne mogućnosti i prostor za razvoj vlastite humane inicijative, aktivnosti i stvaralačke seberealizacije. U djelatnosti i organizacionom uređenju svih organizacija i društava trebalo bi se boriti protiv konzerviranja i otuđivanja njihovih odlučujućih funkcija u rukama okoštalih slojeva »viečnih funkcionara« i plaćenih aparata. S druge strane trebalo bi u njima uvijek nanovo postavljati i rješavati pitanja autonomnog postojanja i specifičnog smjera inicijative članstva, cirkulacije elita, slobodne razmjene iskustva i pogleda i razvoja unutarnje samouprave i njihove vanjske socijalne svrsishodnosti, suradnje i tolerancije. I sasvim mala, usko orijentirana društva za ljude koji se bave različitim »hobijima« trebala bi u svojim redovima negovati neizbježnu osjetljivost i solidarnost protiv svih birokratskih intervencija i dehumaniziranih administrativnih postupaka različitih viših i vanjskih foruma.

KVALITATIVNA GRANICA IZMEĐU ORGANIZACIONIH MIKROSTRUKTURA I MAKROSTRUKTURA

U borbi protiv osnovnih socijalno i tehničko-organizacionih izvora birokratskih deformacija organizacije socijalizma, trebalo

bi uvijek pravilno razlikovati stanovitu kvalitativnu granicu između organizacionih mikrostruktura i makrostruktura. Među organizacione mikrostrukture idu po pravilu osnovne organizacione jedinice (stanice) koje zadovoljavaju pretežno neposredne interese sudionika. One osiguravaju okupljanje i deferencijaciju članova organizacije radi postizanja stanovitih društvenih ciljeva pretežno vlastitim naporom i vlastitim sredstvima kontakta sa sredinom i širim socijalnim sistemom. Nasuprot tome organizacione makrostrukture zadovoljavaju prije svega posrednički mehanizam i pored zasebnih interesa svojih pojedinih komponenata (mikrostrukture) slijede najviše njihove zajedničke primarne interese. Osim toga one su također izvor nastanka stanovitih sekundarnih interesa što se izvode iz funkcija posredovanjem. Odlikuju se i mnogo kompliciranim stupnjevanjem i lančanim povezivanjem zavisnosti s vanjskom sredinom i širim sistemima socijalnih odnosa.

Zato se i u organizacionim mikrostrukturama socijalizma radi pretežno samo o borbi protiv birokratizma. Borba protiv birokracije odigrava se najviše unutar organizacionih makrostrukture socijalizma i vodi se s pozicije mikrostrukture koje normalno funkcioniraju, protiv elemenata i centra posredovanja što slabo funkcioniraju. Da bi se prebrodile kritičke situacije u sferi socijalnoj i sferi vlasti, tome bi moglo pridonijeti prije svega javno otkrivanje, prevladavanje i odstranjivanje svih ideološki maskiranih ili kabinetski skrivenih monopola vlasti za međuorganizaciono posredovanje i centralizirano globalno odlučivanje. Jer, monopoli vlasti koji se koncentriraju u rukama stanovitih samozvanih, nepromjenjivih i neprikosnovenih birokratskih klika omogućava im da preferiraju svoje sekundarne aparatičko-rukovodilačke interese nasuprot primarnim interesima članstva. Radi razbijanja tih monopola neizbježno je nastojati da se postavlja dosljedna alteracija programa socijalnog razvoja, da se povećaju međusobne kontrolne i participacione funkcije različitih biranih upravnih organa i karika administrativnih aparata. Istom cilju vodilo bi i oslobađanje linija za demokratsko formiranje i povezivanje kritike i inicijative, pritiska i utjecaja osnovnih organizacionih stanica u pravcu odozdo prema gore. Komunikacione linije odozgo prema dolje već su u nas utrte čak isuviše duboko, a svim je rasudnim istraživačima i praktičkim reformatorima jasno da bez njih ne može postojati niti jedno demokratski korisno i efektivno upravljanje. U tim se slučajevima dakle neće raditi o njihovoj potpunoj likvidaciji, nego mnogo prije o promjeni njihove kvalitete. Komunikacije odozgo trebale bi se vezati na inicijativu odozdo, potpomagati njezin razvoj i svoju superiornost ostvariti pretežno boljim vidokrugom, dubljom analizom i uvjerljivom argumentacijom ili konfrontacijom dosadašnjeg iskustva.

c) Promjene tehničko-organizacionih odnosa

Što se tiče birokratizacije tehničko-organizacionih odnosa, potrebno je u mikrostrukturama odstranjivati nekvalificirane za-

hvate u upravljanje stvarima i ljudima i u makrostrukturama suzbijati suvišne posredničke karike i neravnomjerno pokrivanje kompetencije i odgovornosti. U stvarnim odnosima to zahtijeva prije svega da se u punoj mjeri shvati vrijednost stručne naobrazbe i uloga znanosti u usavršavanju hoda i razvoja naših socijalističkih organizacija. U međuljudskim odnosima bit će važno da svjesna uzajamnost i participacija nadomijesti mehaničku subordinaciju i disciplinu.

Problematika borbe protiv štetnih birokratizacionih tendencija u sferi tehničko-organizacionih odnosa koncentrirana se oko problema organizacionog posredovanja, posredničkih organa i posredovanog upravljanja. Organizacione mikrostrukture omogućavaju direktne kontakte i veze osnovnih komponenata organizacije i direktno upravljanje njima sa gledišta osnovnih interesnih i stvarnih ciljeva organizacije. Organizacione makrostrukture ne mogu funkcionirati bez različitih funkcija, principa i ustanova interesnog i stvarnog posredovanja i posredovanog upravljanja, koje ide preko pojedinačnih etapnih ciljeva prema cjelovitim i konačnim ciljevima. Ovo posredovanje u biti je dvojake prirode.

Posredovanje interesa i odnosa među ljudima poprima u heterogenim socijalno-ekonomskim strukturama kojima pripada i socijalizam u biti političku prirodu vlasti. Do birokratizacije posredovanja dolazi ovdje uglavnom posljedicom podizanja interesa i funkcija posrednika ili administratora nad interese i djelatnosti onih koji su administrirani, konkretnih radnih ljudi, stručnjaka i normalnih sudionika organizacije. Do birokratizacije dolazi i posljedicom pokrivanja i potiskivanja prvobitnih ili novopotrebnih kompleksnih ciljeva organizacije konzervativnim težnjama da se sačuva data struktura posredovanja i vlasti. Protiv tih tendencija ne može se boriti drukčije nego tako da se povećava upravljačka i kvalifikaciona zavisnost posredničkih i upravnih organa na istinitom izražavanju, kompleksnom poimanju i efikasnom provođenju širih, cjelovitijih i perspektivnijih interesa i ciljeva organizacije nasuprot užim, djelomičnim i privremenim ciljevima. Da bi se to postiglo, treba se riješiti lažnih birokratskih predodžbi da organi što stoje više na ljestvici posredovanja, automatski zastupaju samo šire i globalnije interese nasuprot užim i parcijalnijim interesima onih sastavnih dijelova organizacije koje na birokratskoj ljestvici zauzimaju niži položaj. U stvari, potrebe i interesi direktne djelatnosti i vlastite svrsishodnosti stanovite organizacije za njezin su sadržaj, smjer i funkcioniranje mnogo značajniji i važniji nego potrebe i interesi organa pozvanih samo da obavljaju stanovite funkcije, djelomične, posredničke, zastupničke, funkcije objašnjavanja, pomoćne i izvršne. Iz različitih analiza i istraživanja sociologije organizacije očigledno je da je stanovito razdvajanje i integriranje interesa što pripadaju pojedinim komponentama i interesa zajedničkih cijeloj organizaciji strukturnom osobinom isto tako viših sastavnih dijelova kao i

nižih. Zbog toga mu je i potrebno suprotstajati se u svim elementima i na svim razinama organizacije. Pri tom egoizam i otuđivanje viših organa vuče za sobom po pravilu mnogo katastrofalnije posljedice nego tromost nižih elemenata i organa. Zbog toga bi ovdje bilo više na mjestu da se sistematski bavimo kritikom i analizom različitih predsjedništva, izvršnih i centralnih komiteta nego kritikom nedostataka osnovnih organizacionih stanica.

Posredovanje činjeničnih informacija, energija i svrsishodnih projekata potrebnih za funkcioniranje organizacije prije svega jest stručno-tehnološke i gnoseološke prirode. Njegovu birokratizaciju u uvjetima industrijski razvijenog socijalizma prouzrokuje uglavnom podmetanje primitivno-političkog posredovanja namjesto stručnog posredovanja. Do istih posljedica vodi i zagušivanje komunikacionih veza prekomjernom količinom informacija, podvezivanje verifikacionih veza povratnog djelovanja i krajnja formalizacija energetske transmisije. Antibirokratski može ovdje djelovati osobito racionalizacija komunikacionih mreža, razvoj tehnoloških aplikacija znanosti, rast stručne kvalifikacije političkog posredovanja i humanizacija organizacionih mehanizama što raščovječuju.

e) O principu demokratskog centralizma

Posljednji je ozbiljan problem antibirokratskih i demokratskih inovacija organizacionog sistema industrijski razvijenog socijalizma potrebna reinterpetacija i transformacija principa demokratskog centralizma. Ovaj se osnovni princip marksističkog poimanja organizacije ranije u ČSSR često reducirao na centralizaciju odlučivanja i vlasti i demokratsku discipliniranu razradu i ispunjavanje smjernica viših organa. Tako je pod fasadom »socijalističke demokracije« funkcionirao zapravo kao manipulatorski temelj birokratskog centralizma. Koncepcija demokratskog centralizma trebala bi prije svega potpomagati razvoj demokratsko-samoupravnog modela socijalizma. Radi toga mora osiguravati demokratsku izgradnju, sadržaj i odgovornost svih potrebnih upravnih centara i centraliziranog korišćenja svim osnovnim izvorima demokratske informiranosti, inicijative i participacije. Osnovom socijalističke organizacije ne može biti samo hijerarhijska obaveznost smjernica viših organa za niže organe, nego i njihova dovoljno efikasna demokratska vezanost za participaciju i kontrolu, povjerenje i volju osnovnih masa članstva.

Već i vodeći američki futurolozi P. Ilvisaker i L. K. Frank shvaćaju neodrživost anakroničnih hijerarhijsko-direktivno centraliziranih organizacionih struktura za potrebe daljnega razvoja industrijskog društva. I modernijom osnovom vlasti smatraju uzajamnost i »spособnost da se utječe poticanjem na suradnju i suglasje« i tome odgovarajući model komunikacionog sistema.⁷ To više trebalo bi tim pravcem usmjeriti svoja razmišljanja i marksisti.

Također, u ČSSR se novi položaj i time i potrebnost novog rješavanja pitanja demokratskog centralizma javlja u svjetlu predsjedničkog i posljesiječanjskog iskustva upravo u komunikaciono-informativnoj sferi.

Kao teoretsko ishodište može ovdje poslužiti konstatacija istraživača o organizaciji prof. Wittea o tri stupnja centralizacije informacija, koje izgledaju ovako:

1) jedno mjesto raspolaže svim informacijama i može zloupotrebjavati ovu svoju vlast.

2) Informacije struje kroz sve kanale i čuvaju se u decentraliziranim ležištima, ali centralno mjesto upravlja tim procesom i tim ležištima.

3) Centralno mjesto samo zna gdje se različite informacije nalaze ali ono nema u odnosu prema njim odlučujuću vlast.⁷

Novotnijejski režim predstavljao je prvi stupanj maksimalno totalitarne centralizacije informacija, i to osobito mjerodavnih i odlučujućih političkih informacija. Posljesiječanjski razvoj išao je pak od drugog stupnja demokratizacije stvaranja i pluralizacije izvora, prije svega znanstvenih i umjetničkih informacija, prema trećem stupnju demokratizacije masovnih sredstava komunikacije, širenja i korišćenja informacijama sviju vrsta, dakle i političkim.

Smisao je demokratizacije u informacionoj sferi (isto kao i u sferi organizacionoj, političkoj, kulturnoj itd.) da svim građanima ili članovima stanovite organizirane informacione mreže pruži jednake mogućnosti da suodlučuju o svim ključnim pitanjima njihova postojanja i zanimanja, ili o interesnim ciljevima njihove organizacije. Pri tom nije moguće biti bez potrebnih informacija i znanja kao i usporedbe različitih alternativnih mogućnosti. Sloboda informacija u današnjem je modernom društvu temelj moći znanja, koja bi u demokratskom društvu uopće i u znanstvenom socijalizmu dvostruko trebala biti temelj ovladavanja i kontrole političke vlasti. Protiv nedostataka potrebnih činjeničnih informacija, protiv nedostatka njihova znanstvenog provjeravanja i razrade i protiv mogućnosti njihove zloupotrebe u interesu vlasti moguće je boriti se na dva načina:

Ili crkveno-autoritativno i centralno-birokratski, tako da će najviši politički centar stvoriti monopol na stvaranje, razradu, dodjeljivanje i korišćenje svim informacijama koje su po njegovu mišljenju ideološki značajne. Taj centar onda prema svojim vlastitim kriterijima stupnjeva i neravnomjerno raspodjeljuje informacije, njihove izvore i sredstva za obradu. Birokratska hijerarhija informacija čini onda ostale demokratske slobode i prava iluzornima, jer manipulacija s informacijama osnova je drugih vrsta manipulacije i svojevolje totalitarnih organizacionih struktura.

⁷ Der Weg im Jahr 2000. München, 1968, str. 65, 205.

⁸ Prof. Witte in Mensch und Organisation. Beč, 1964, str. 67.

Međutim, postoji i drugi način borbe protiv nedostatka, kaosa ili zloupotrebe informacija, koji se strukturno slaže s osnovnim principima demokracije i znanstvenog socijalizma. Taj se način sastoji isto tako u stanovitim elementima centralizacije, ali ne birokratske, nego upravo demokratske. Prvi je od tih elemenata stvaranje relativno cjelovitih informacionih ciklusa na principima specijalizirane podjele rada i njegove kooperacije, kojima se na vrhu nalaze potrebni upravni centri. Konkretno se stvar može formulirati i ovako: budući da nijedan pojedinac danas ne može nikako steći, zahvatiti i obraditi sve informacije o ljudskom postojanju, a čak ih i ne treba, dotiču ga se i zanimaju ga stanoviti izabrani sklopovi informacija. To su osobito informacije koje su u vezi s njegovim položajem na poslu, u obitelji, u različitim referentnim skupinama i organizacijama i s njegovim građanskim položajem u državnom uređenju. Ako za nas glavni cilj socijalizma ostaje Marxov zahtjev oslobođenja čovjeka od svih oblika podjarmljivanja i stvaranje uvjeta za svestran razvoj njegovih stvaralačkih sposobnosti, onda je smjer poželjnog rješenja očigledan.

Socijalistička udruženja i organizacije radnih ljudi trebaju im osigurati cjelovite sklopove i cirkulacije informacija poslovne i profesionalne, grupno-interesne i lokalno i državno-političke prirode. Prije svega u tim se krugovima formira socijalističko javno mnijenje čija je osnova sloboda informacija povezana s regulativnim djelovanjem znanosti i ideala socijalizma. Zbog toga je i potrebno da svaka društvena organizacija stanovitog kruga interesa posjeduje svoj nezavisni centar za informacije koji bi bio sposoban da slobodno stvara, prikuplja, obrađuje i širi za tu organizaciju potrebne informacije. U slučaju susretanja stanovitih interesnih krugova moraju se njihove informacije međusobno konfrontirati, poricati i isključivati, ili pak podupirati i dopunjavati.

Drugi od tih elemenata izgrađen je na principu demokratske zaštite širih općenitijih interesa i ideala socijalizma nasuprot užim i zasebnim, samo grupnim interesima. Iz njega proistječe ne potreba da se uvede centralizirana preventivna cenzura društveno-štetnih i zastranjujućih grupnih informacija, nego da se demokratski centraliziraju informacije o informacijama, da se centraliziraju progresivne društvene funkcije znanosti i da se centralizira društveno širenje kriterija i ideala socijalizma. Smisao demokratske centralizacije metainformacija treba da bude u humanitarnom socijalizmu ne monopolizacija i totalna manipulacija informacija, nego, obratno, osiguranje jednake pristupačnosti za sve ljude informacija koje im njihov djelomični centar ne može pružiti, ili koje alterniraju i dopunjuju njihova ograničenja i jednostrana gledišta. Smisao društvene centralizacije progresivnih funkcija znanosti nije u tome da se znanost pretvori u prostu službeni apologetiku, nego u potpori slobodnog razvoja znanosti i osiguranju efektivne koordinacije istraživanja, i omogućavanju

njihovim korišćenjem u cijeloj socijalnoj praksi i u svestrano potpori širenja znanstvenih spoznaja nasuprot različitim grupnim praznovjerjima i ostacima prošlosti. I najzad, centralizacija širenja kriterija i ideala socijalizma ne treba pratiti njihovu dogmatizaciju i kanonizaciju, nego njihov razvoj na osnovi svestranih konfrontacija sa stvarnošću i znanošću i internalizaciju društvenih mjerila za rješavanje grupnih sporova.

Protiv društveno-zastranjujućih informacija može tako odgovorni centar mobilizirati sve potrebne izvore za njihovo poricanje, i protiv informacija koje štete društvu ili pravima pojedinih građana, ima pri ruci popravne mjere i kazne ustanovljene pravnim uređenjem i zakonima. Centar dakle u tom poimanju prestaje biti najviši autoritet i arbitar, nego postaje samo najviši posrednik osnovnih snaga demokracije, napretka i socijalizma.